

ZNANOST

Pravo v zgodovini, zgodovina prava

Od ustnega izročila do zapisanega dokumenta

Pojmovanja ljudi o pravu v zgodovini v veliki meri temeljijo na prepričanju, da pravo že od začetka obstaja samo v pisni obliki in da ga brez države ni. Paradigmatično predstavo te vrste si pridobimo že s prvo Hamurabijevo stelo, ki jo vidimo v kakšnem osnovnošolskem učbeniku, trdovratna pa je tudi ideja rimskega prava, domnevno od začetka kodificiranega »v eni knjigi«.

TOMAŽ ŠVAGELJ

Ste se kdaj vprašali, koliko je pravo staro? Nedvomno toliko kot civilizacija. »Arad-Zugal je kupil od Arad-Nane 1,5 sara zemlje s hišo, zgrajeno na njej, zraven hiše Kununja in zraven hiše Iraj. Plačal mu je 8,5 šekla srebra kot polno ceno. Arad-Nana prisega pri kralju, da v prihodnje ne bo rekel: 'To je moja hiša.'«

To je protokol ustne pogodbe, sklenjene v Mezopotamiji v času tretje urške dinastije, torej enkrat med letoma 2112 in 2004 pred našim štetjem, po kateri je kupec za majhno hišo na 54 kvadratnih metrov velikem zemljišču odšel 70 gramov srebra. Zagotovo je bila veljavna, saj so sestavni del datiranega klinopisnega besedila tudi imena prič, navzočih pri prisegi.

Pisava in spomin poznavalca

V uvodu omenjene današnje predstave o pravu so celo v glavah študentov tako zakoreninjene, je povedala dr. Katja Škrubej, da jih

čani pri Hrvatih in Rusih), verjetno tudi zakonik, pri čemer torej ne gre za zapisan zakon, temveč prav tako za človeka, ki pravo pozna. Zakonik te vrste nastopa v Bržiških spomenikih.

Posebna vzgoja nadarjenih ljudi

Vsaka skupnost, v kateri pisava ne prevladuje in ki obstaja več generacij, mora reševati notranje spore, da preživi. Pri tem je bilo veliko tudi mediacije, prepričevanja, kar se je praviloma dogajalo na rednih zborih skupnosti, kamor so navadno prihajali le tisti, ki so imeli pravico govoriti. Tam so poslušali o (morebitnih) sporih, včasih mediarali, posredovali, včasih tudi dejansko odločili. In tako se je to znanje počasi kopičilo. Tu in tam se izkaže, da je šlo celo za posebno vzgojo teh nadarjenih ljudi. Pri keltskih ljudstvih je izpričano, da so bili to tisti, ki so bili hkrati pesniki; verz je pač osnovan na metrumu, ki pomaga spominu.

Monografija *Pravo v zgodovini, s poučarkom na razvoju na današnjem slovenskem prostoru* (GV Založba, 2010) nam na 330 straneh slikovito prikaže dejanski razvoj in pojavne oblike prava, zlasti pred dobo velikih kodifikacij v Evropi 18. in 19. pa tudi prve polovice 20. stoletja. Danes je še vedno težko omajati nekaj globoko vtisnjenih napačnih predstav o pravu, ki jih utrjujejo zlasti splošnozgodovinski pregledi v programih našega obveznega in srednješolskega izobraževanja. Zato je delo, ki je že sicer zanimivo, tudi nedvomno koristno.

da bi to naredili izčrpno, za vse primere, in le s pomočjo abstrahiranih pojmov.

Dr. Škrubejeva se ravno zdaj ukvarja z *Občim državljanskim zakonikom*, ODZ. Prvega junija je bila devetstoletnica njegove razglasitve, gre pa za tudi naš »paradigmatični« civilni zakonik »v eni knjigi«. Njegov zadnji avtor Franz von Zeiller si ni delal utvare, da je mogoče pravo spremeniti v eksaktno znanost. »Kolegi, tudi pravni filozofi, že dolgo ne gojijo več upanja, da je možno vse pravo kodificirati, drugače kot tisti izpred dvesto let, ki so od von Zeillerja zahtevali, da mora biti zakonik kratek, jase in lahek

sati. »Nihče ga ne bere od besede do besede, niti sodnik ne. Sodniki so bili tudi pri nas skoraj do 18. stoletja večinoma laiki, v mestih, na primer, meščani, nekateri od njih še brati niso znali! Kaj šele v zgodnjem srednjem veku.«

Jasno, v samih pravnih situacijah je še vedno nastopalo pravo naših dedov, *mos maiorum*, vprašati pa se je treba, kje so se ta pravila sploh ustvarjala. »Običajno pravo niso, kot si navadno predstavljajo študenti, neke pesmice ali kaj podobnega. Kje pa! Nekateri izreki imajo zelo koncizno, premišljeno formo.« Toda avtorji niso bili učeni pravnik, tudi ne »rimskopravniki«, temveč nekoliko obrtno priučeni laiki, sodniki, ki so izreke obrusili postopoma, iz spora v spor, na zborovanih skupnosti, na pravadah soseske ali mestne skupnosti.

Tudi Karel Veliki je hotel vedeti, po kakšnem pravu žive osvobojena ljudstva. Ambicijo, da bi ga dopolnil, je sicer imel, saj je izdal *Capitula legibus addenda* k zapisanim domačim pravom, kasneje v historiografiji poimenovanim *leges barbarorum*, itd.

Zanimiv je primer germanskih Sasov. Okoli leta 800, na vrhuncu svoje moči, potem ko jih z ognjem in mečem, precej huje kot Karantance, surovo podjarmil, izda Karel Veliki zanje poseben kapitulat – eden zadnjih primerov res pravega vladarjevega prava, »zakona«, v zgodnjem srednjem veku. Eno od vprašanj, ki jih želi rešiti, se glasi, kaj storiti s posameznikom, ki se upira, z upornikom. Ozemlje, ki ga mora obvladovati s svojimi institucijami, pa je velikansko. Kot vsak vladar prej in kasneje se opre na stare institucije podjarmljenega ljudstva. V kapitulatu določa, da naj »našoč« kaznovano oblast izvaja zbor Sasov. Rečeno je, »vsa sodni zbor naj odloči o uporniku, ki noče stopiti pred naše obličje, da bi mu sodili.«

Enako lahko razmišljamo o Karantancih, tudi pri njih je v glavnem jasno, da so ohranili institucije in svoje gentilno pravo. Navsezadnje je bilo v interesu osrednje oblasti, da tam ne pride do anarhije. Nobena država, tudi če revolucionarno spremeni oblast, si ne more privoščiti, da bi izbrisala vse, kar je na tem področju obstajalo prej. Če hočeš mir, ne boš po vsej sili posegal v tradicionalno domače pravo.

Reševanje političnih sporov

Šele v zgodnji moderni dobi je Karel V., takratni največji in najmočnejši vladar, želel v 16. stoletju po vzoru Justinijanove kodifikacije kodificirati vse kazensko pravo v Svetem rimskem cesarstvu. »Rekli bomo, aha, cesarjevo pravo je nujno veljalo pred deželnim pravom in deželno pravo pred mestnim. Resnica pa je ravno nasprotna!« V razmerah šibke osrednje oblasti je povsod, kjer ni bilo domačega prava, veljalo rimsko pravo. Vladarjevo, kolikor ga je takrat sploh bilo, je bilo izrazito motivirano z reševanjem konkretnih političnih sporov. Če bi res pričakovali, da se bo uporabljalo tudi v praksi, bi morali najprej načrtno izobraziti (vsaj »bralno« pismene!) sodnike.

Ideja o pravu kot nujno zapisanem pravu se je počasi seveda uveljavljala. Če bo zapisano, so rekli, bo mogoče pomene in pravo fiksirati in potem bodo sodniki samo še brali in subsumirali dejstva pod pravno normo, kot si marsikdo predstavlja še danes. Ta miselnost, zlasti na področju kazenskega prava, se potem uresniči, in sicer tu še razmeroma uspešno. Vrh doživi v izoblikovanju spremembi režima oziroma vojaški zasedbi tuje (vele)sile. Znana je rečimo teza, da so Franki ob zasedbi Karantanije kratko malo odpravili slovensko in uvedli svoje, »germansko« pravo. Takrat so bila na eni strani mnoga (a ne vsa!) germanska ljudstva, pri katerih so vladarji dali pravila zapisati, v latinščini, nekatera keltska s temeljnimi pravili, zapisanimi v domačem jeziku, in cela vrsta drugih, denimo tudi germanski Sasi, brez zapisanih besedil. Zanje je velel zapisati njihova domača prava šele Karel Veliki.

Toda vprašanje je, zakaj pri nekaterih pride do zapisa, kdo je pobudnik in, glavno vprašanje, ali se besedilo te vrste uporablja v praksi. Zapis, knjiga, besedilo je posebno vedenje ozke skupine ljudi in dolgo figurira bolj kot materialni simbol oblasti vladarja, ki da pravila zapi-

Znanost napoveduje

Prirodoslovni muzej Slovenije, Muzejska ulica 1 v Ljubljani vabi danes, v četrtek, 23. junija, ob 18. uri na predavanje z naslovom:

E. coli – koristne ali nevarne?

Bakterije vrste *Escherichia coli* so pri toplokrvnih živalih in tudi ljudeh del normalne črevesne flore in imajo koristno vlogo. Nekateri sevi pa so za človeka patogeni in lahko povzročijo različna obolenja. Na človeka se prenašajo najpogosteje s kontaminiranimi živilom in vodo ali z direktnim kontaktom človek-človek. Pomembna preventiva pred okužbo s temi bakterijami je primerna osebna higiena in ustrezna higiena živil. Predavala bo dr. Barbara Jeršek.

Institut Jožef Stefan vabi v ponedeljek, 27. junija, ob 13. uri, v Veliki predavalnici IJS, na Jamovi cesti 39 v Ljubljani na predavanje prof. Johna M. Hollerbacha (University of Utah, ZDA) z naslovom:

Gibalni vmesnik za simulacijo hoje po prostem

Predavatelj bo predstavil sistem *Treadport Active Wind Tunnel* – TPAWT, ki je simulator hoje na prostem. Opisal bo princip delovanja, ki omogoča realistično simulacijo okolja hoje na prostem. Simulator sestavljajo velika tekalna steza, zaslon in novi dvodimenzionalni vetrovnik, ki omogoča spremembo smeri in hitrosti vetra vse do 30 kilometrov na uro. Vetrovnik je zasnovan tako, da lahko ustvari želen veter s poljubno smerjo in jakostjo, kar daje uporabniku realen občutek sprehajanja v virtualnem okolju. Za generiranje realističnega občutka z obstoječo geometrijo *Treadport* (virtualni zasloni in okolica) je uporabljena pasivna preusmeritev in modeli mešanja zračnih tokov. Šobe so zasnovane tako, da omogočajo vertikalno in horizontalno kontrolo smeri zraka. S tem dosežemo poljubno smer in hitrost na zelenem mestu. Na novem simulatorju hoje je mogoče občutiti veter, ki pihva skozi krunje dreves ali hojo v močni burji. Predavanje bo v angleščini. Več na http://www.ijs.si/ijsw/Koledar_prireditve

Institut Jožef Stefan vabi v sredo, 29. junija, ob 13. uri, v Veliki predavalnici IJS na Jamovi cesti 39 v Ljubljani na predavanje prof. Iztoke Tislija (Odsek za reaktorsko tehniko na Institutu Jožef Stefan) z naslovom:

Vodni udar zaradi kondenzacije pare

Vodni udar lahko nastane v vodovodnih ceveh, v ceveh centralne kurjave ali hladilnega sistema, v cevovodih različnih procesnih sistemov in kemijski, naftni ali jedrski tehnologiji. V predavanju bodo opisane simulacije različnih prehodnih pojavov v ceveh, po katerih se pretakajo tekočine. Predavanje bo v slovenščini. Več na http://www.ijs.si/ijsw/Koledar_prireditve

Vodni udar zaradi kondenzacije pare

Vodni udar lahko nastane v vodovodnih ceveh, v ceveh centralne kurjave ali hladilnega sistema, v cevovodih različnih procesnih sistemov in kemijski, naftni ali jedrski tehnologiji. V predavanju bodo opisane simulacije različnih prehodnih pojavov v ceveh, po katerih se pretakajo tekočine. Predavanje bo v slovenščini. Več na http://www.ijs.si/ijsw/Koledar_prireditve

Novi doktorji znanosti

V torek je rektor Univerze v Ljubljani prof. dr. Radovan Stanislav Pejovnik promoviral deset novih doktorjev znanosti.

Fakulteta za družbene vede

Urban Boljka je postal doktor znanosti z disertacijo *Univerzalni temeljni dohodek – meje in možnosti njegove implementacije* (mentorica prof. dr. Zinka Kolarič).

Branko Brezovnik je postal doktor znanosti z disertacijo *Rimskokatoliška cerkev in varstvo slovenskih narodnih manjšin v sosednjih državah Slovenije (od Drugega vatikanskega koncila do leta 2000)* (mentor prof. dr. Miran Komac). Andrej Kohont je postal doktor znanosti z disertacijo *Vloge in kompetence menedžerjev človeških virov v kontekstu internacionalizacije* (mentor prof. dr. Ivan Svetlik).

Luka Kronegger je postal doktor znanosti z disertacijo *Dinamika omrežij soavtorstev slovenskih raziskovalcev* (mentor prof. dr. Andrej Mrvar, somentor prof. dr. Franc Mali).

Simon Ličen je postal doktor znanosti z disertacijo *Televizijsko športno komentatorstvo: športni prenosi na slovenski javni televiziji* (mentorica prof. dr. Mojca Doupona Topič, somentor doc. dr. Marko Milosavljevič).

Katja Pesjak je postala doktorica znanosti z disertacijo *Reorganizirane družine v Sloveniji* (mentorica prof. dr. Alenka Švab). Stanislav Zarnik je postal doktor znanosti z disertacijo *Politična filozofija uredništva* (mentor prof. dr. Igor Lukšič).

Tjaša Žakelj je postala doktorica znanosti z disertacijo *Sociološki vidiki iskanja partnerjev/partnerk preko interneta* (mentorica prof. dr. Alenka Švab).

Pedagoška fakulteta

Mija Marija Klemenčič Rozman je postala doktorica znanosti z disertacijo *Tipologija in značilnosti skupin za samopomoč in podpornih skupin v Sloveniji* (mentor prof. dr. Bojan Dekleva).

Barbara Kopačin je postala doktorica znanosti z disertacijo *Povezava med glasbenim učenjem, inteligentnostjo in uspešnostjo pri pouku od četrtega do osmega razreda osnovne šole* (mentor prof. dr. Mirko Slosar, somentor prof. dr. Miran Čuk).

Včeraj je rektor Univerze v Mariboru prof. dr. Danijel Rebolj promoviral tri najnovih doktorjev znanosti.

Fakulteta za strojništvo

Rok Potočnik je postal doktor znanosti z disertacijo *Statična nosilnost in življenjska doba velikih aksialnih dvorednih krogličnih ležajev* (mentor prof. dr. Srečo Glodež).

Niko Rozman je postal doktor znanosti z disertacijo *Razvoj visokotrdnostnih livilnih aluminijevih zlitin s kvazikristali* (mentor prof. dr. Franc Zupančič). Simon Brezovnik je postal doktor znanosti z disertacijo *Optimizacija delovna izdelovalnih strojev in sistemov z uporabo skupinske inteligence* (mentor prof. dr. Miran Brezočnik).

Fakulteta za gradbeništvo

Marko Samec je postal doktor znanosti z disertacijo *Kompleksnost porozne strukture gradbenih materialov* (mentor prof. dr. Dean Korošak).

Medicinska fakulteta

Walter Chingwaru je postal doktor znanosti z disertacijo *Potential health benefits (antimicrobial, anticarcinogenic and immunomodulatory activity) of tylosema esculentum (marama) bean and tuber extracts* (mentorica prof. dr. Avrelja Cencič).

Maša Skelin je postala doktorica znanosti z disertacijo *Fiziološko prilagajanje občutljivosti aparata za zlivanje skretornih mešičkov na kalcijeve ione celic beta trebušne slinavke* (mentor prof. dr. Marjan Rupnik).

Matjaž Horvat je postal doktor znanosti z disertacijo *Preoperativna priprava črevesja s sinbiotiki pri načrtovani operaciji debelega črevesa* (mentorica prof. dr. Lidija Kompan).

Fakulteta za varnostne vede

Elizabeta Mičović je postala doktorica znanosti z disertacijo *Prepoznavanje nevidnih viktimizacij z vidika zagotavljanja varne hrane in varstva potrošnikov* (mentor prof. dr. Gorazd Meško).

Ljubo Vošnjak je postal doktor znanosti z disertacijo *Strukturalna analiza zaskrbljenosti ljudi v zvezi s kriminaliteto in sodobnimi negotovostmi* (mentor prof. dr. Gorazd Meško).

Fakulteta za kmetijstvo in biosistemske vede

Matjaž Turinek je postal doktor znanosti z disertacijo *Primerljivost biološko dinamičnega pridelovalnega sistema glede na agronomsko, okoljsko in kakovostne parametre* (mentor prof. dr. Franc Bavec).

Filozofska fakulteta

Suzana Košir je postala doktorica znanosti z disertacijo *Sociološki vidiki kurikularne prenove osnovnega šolstva v konceptu izobraževanja človekovih pravic* (mentorica prof. dr. Jana Goriup).

Ekonomsko-poslovna fakulteta

Zlatko Nedelko je postal doktor znanosti z disertacijo *Kako izboljšati inovativnost kot vrednoto management v tranziciji* (mentor prof. dr. Vojko Potočan). Gorazd Justinek je postal doktor znanosti z disertacijo *Model ekonomske diplomacije Slovenije* (mentor prof. dr. Davorin Kračun).

DOC. DR. KATJA ŠKRUBEJ FOTO TOMI LOMBAR

je v dveh semestrih »težko preamkniti vsaj za milimeter«. Podobno je z nekaterimi kolegi, ki se ukvarjajo z razvojem slovenskega pravnega izražja. »Od kdaj? Od začetka 19. stoletja! Kot da slovenskega prava in izražja pred tem ne bi bilo.« Zanje je pomembno le besedilo, pravo naj bi bilo torej enako pravnemu besedilu, vse naj bi temeljilo na *lex scripta*, pisanim zakonom. V resnici je bilo na začetku ravno nasprotno: pri starih Grkih, na primer, imamo lepo izpričano, da je pisava oziroma zakon v pisani obliki najprej veljal celo za nekaj precej manj zanesljivega od tistega, kar je ohranjalo spomin poznavalca.

Pisavo so na poznejši stopnji razvoja resda priznali kot, v določeni meri, zelo uporabno sredstvo, pojasnjuje dr. Škrubejeva, po drugi strani pa so bili že takrat filozofi, ki so jo razumeli kot sredstvo in se hkrati balo njenih škodljivih posledic. Že Platon v *Zakonih in Državi* zelo podrobno razmišlja med drugim o pravu, v drugih kontekstih, zlasti v dialogu *Fajdos*, pa tudi o pisavi. Ta naj bi »dušah tistih, ki se je naučijo, zaradi zanemarjanja spomina povzročila pozabo«. Vsebine bi se »zaradi zaupanja v pisanje spominjali od zunaj, zaradi tujih znakov, ne pa od znotraj, zaradi samih sebe«.

Pravo seveda pozna vsaka družba, ki nekaj časa obstaja, ker mora navznoter vzpostaviti mehanizme, da spore sploh rešuje, toda pri Rimljanih prvič v zgodovini naletimo še na skupino ljudi, ki o pravu kot o posebnem družbenem fenomenu tudi razmišlja, »torej, kot bi rekli danes, na filozofe prava«. Gre za pravnike v času principata, to je v prvem in drugem stoletju našega štetja. In Grki, kar je manj znano, so vzporedno s pisavo še dolgo gojili socialne vloge ljudi javnega zaupanja, danes bi rekli notarje, ki niso uporabljali pisave, temveč spomin. Vendar to ne pomeni, da so morali znati vse na pamet, temveč le bistvene stvari. Bistveno pa je pri pravu najprej navzočnost pri sporih, da si kvalificirana priča in potem pričča pri naslednji pravi o tem, kar je bilo v prejšnji, itd. Najdemo jih pri mnogo ljudstvih, od starih Ircev, prek Germanov, do Slovanov, pri katerih se imenujejo *pristavi* (izpri-

Postopoma so vse več zakonov vendarle tudi zapisali. Prvi zapisi te vrste pomenijo, kot ugotavlja že Platon, pomoč spominu, vendar »za tistega, ki o tem že nekaj ve«. Pomaga, da o tem začne razmišljati: »To je začetek vedenja, ni pa konec vedenja.«

Zanimivo je, kako silovito so si pravniki še pred dvesto leti prizadevali izčrpno kodificirati vse pravo. Denimo Napoleon je tako verjel v moč pisave, pa ni bil edini, da je svoje zakonike celo prepovedal komentirati. Njegov *Code civil* iz leta 1804 naj bi vseboval vse civilno pravo. In ta predstava nam je vsem še danes najbolj domača: zdi se nam, da je že v naravi stvari, da vsak vladar poenoti zakonodajo in jo izčrpno kodificira. V resnici to ne velja nikjer, razen v kontinentalni Evropi s konca 18. in deloma v 19. stoletju, torej samo tistih nekaj desetletij.

Zelo je nenavadno, kako se hoče besedilo, ki je linearno, ki drugačno sploh ne more biti, pripisati vse naše znanje z vso hierarhijo in sistematično vred. Na etično in strokovno vzgojo ljudi, ne samo pravnikov, ampak vsakogar od nas, pa se v taki kulturi kar pozabi ali se jo vsaj zelo zanemari. »Kar naenkrat pa ugotovimo, da so naši zakoni nepopolni, 'luknjasti'. Ja kakšni pa naj bodo?! Nemogoče je, da ne bi bili.«

V kontinentalni Evropi 18. in 19. stoletja so bili vladarji kot Marija Terezija, Jožef II. in Napoleon pod močnim vtisom novoveških filozofov, navdušenih nad matematiko in naravoslovjem, zlasti fiziko in odkrivanjem naravnih zakonov nasploh. Zato so pričakovali, da bo mogoče tudi v pravo najti malodane matematične aksiome in temeljna načela. In lahko priznamo, da jim je to delno celo uspelo, ni pa mogoče,

Dr. Katja Škrubej je docentka na ljubljanski pravni fakulteti za predmete Pravna zgodovina, Pravo in jezik v evropski tradiciji in Uvod v staroorientalska prava. Poleg *Prava v zgodovini* je napisala tudi knjigo *Ritus gentis Slovanov v vzhodnih Alpah* (skupina založb, 2002), temeljno delo, v katerem gre za model rekonstrukcije pravnih razmerij na podlagi najstarejšega jezikovnega gradiva.

Z glavo na zabavo predstavlja:

Danes, od 18. ure dalje

FESTIVAL SOBOŠKI DNEVI 2011

Grajski park, Murska Sobota

Organizator:
Mestna občina Murska Sobota

Ministrstvo za zdravje, Urad RS za mladino, Javna agencija RS za varnost prometa - Svet za preventivo in vzgojo v cestnem prometu, Policija, ZZS, URI - Soča, ŠOU Ljubljana, ŠOUM, AMZS, Društvo Ekologi brez meja, Mestna občina Ljubljana in številne druge lokalne skupnosti

GENERALNI POKROVITELI

GENERALNI POKROVITELI